

УДК 37.091.32:94

Н. З. Никитюк,
учитель історії Нововолинської спеціальної загальноосвітньої школи № 9
Нововолинської міської ради

Об'єднання Німеччини*

Конспект уроку, 9 клас

Запропонований урок присвячено особливостям об'єднання Німеччини 1871 р., аналізу життя і діяльності Отто фон Бісмарка (1815–1898 рр.). Серед державних діячів XIX ст., які здійснили найбільший вплив на долю Європи і світу, він займає, безперечно, одне із перших місць, як за історичним значенням своєї діяльності, так і за масштабом політичного і дипломатичного обдарування.

Ключові слова: єдина німецька держава, об'єднання, канцлер, Німецький союз, Митний союз, промисловий переворот, Отто фон Бісмарк, австро-прусска війна, франко-прусска війна.

Нукітук Н. З. Unification of Germany.

The lesson is devoted to the peculiarities of the unification of Germany in 1871, the analysis of Otto von Bismarck's life and work (1815–1898). Among the statesmen of the 19th century, who made the greatest influence on the destiny of Europe and the world, he takes, undoubtedly, one of the first places, both according to the historical significance of his activity and the scale of political and diplomatic talent.

Key words: united German state, unification, chancellor, German union, customs union, industrial revolution, Otto von Bismarck, Austro-Prussian War, Franco-Prussian War.

Мета:

- охарактеризувати процес створення єдиної німецької держави в другій половині XIX ст.; визначити його передумови, шлях і наслідки. Визначити місце в об'єднанні канцлера Пруссії Отто фон Бісмарка;
- формувати вміння учнів визначити причинно-наслідкові зв'язки; працювати з картою; розвивати особисте ставлення учнів до окремих історичних подій, процесів, діячів;
- виховувати повагу до історії європейських народів, прагнення бути корисним людям, розуміння того, що в єдності – сила.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Основні дати:

- 1862 р. – призначення міністром-президентом Пруссії О. фон Бісмарка;
- 1864 р. – війна Пруссії проти Данії;
- 1866 р. – австро-прусска війна;
- 1866–1867 рр. – утворення Північнонімецького союзу;
- 1870–1871 рр. – франко-прусска війна;
- 18 січня 1871 р. – проголошення Німецької імперії.

Обладнання: підручник, історична карта «Європа в другій половині XIX ст.», інформаційні картки, презентація.

Основні поняття та терміни: Північнонімецький союз, Німецька імперія, кайзер, рейхстаг, бундесрат, рейхсканцлер.

Хід уроку

I. Організаційна частина

– Добрий день, мої шановні учні! Я рада вітати вас на уроці історії. Усміхніться один одному, налаштуйтеся на позитив і подумки побажайте успіхів на весь день своїм товаришам і нашим гостям. А я бажаю вам плідної праці й цікавого уроку.

Щоб не просто слухали, а чули.

Щоб не просто дивилися, а бачили.

Щоб не просто відповідали, а міркували,

Дружно і плідно працювали

І дванадцять балів заробляли.

Але для цього кожен із вас повинен пам'ятати:

Я – *учень*.

Я – *хочу знати*.

Я – *думаю*.

Я – *вмію*.

Я – *знаю*.

Я – *особистість творча*.

Я – *зірка*.

* Додатки – на CD номера.

Так, саме зірка. І тому за кожне правильно виконане завдання ви будете отримувати бали-зірки. Той, хто отримає найбільше балів-зірок, стане найкращим учнем сьогоднішнього уроку.

А зараз уявіть, що ваша голова перетворилась на велетенську шафу, в якій є безліч шухляд для збереження певної інформації. Віднайдіть у ній історичну полицку і підготуйте її, щоб дістати потрібне з вивченого вже раніше матеріалу та покласти туди нові дані.

II. Актуалізація опорних знань

Як відомо, знання історії підносять і звеличують людину, розширяють її світогляд, є своєрідним містком, що єднає покоління минулі з поколінням нинішнім. В історії люди черпали наснагу для нових звершень. Швидко минають дні, і кожна прожита мить стає історією. Хто ж творить її? Сьогодні ми з вами поговоримо про країну та людину, історичного діяча, який вплинув не лише на долю свого народу, а й Європи і навіть світу. Ви матимете змогу продемонструвати свої інтелектуальні здібності, вміння працювати в групі, спілкуватися, відстоювати особисту точку зору.

А здогадатись, про яку країну піде мова, вам допоможе метод «П'ять кроків», який містить у собі п'ять речень, що безпосередньо стосуються загадкової для нас країни. Кожне речення – ваш крок до відгадки.

1. Країна розташована на узбережжі двох морів.
2. Річка Дунай бере початок у горах на півдні цієї країни.
3. Країна має значні поклади вугілля.
4. Народ цієї країни вирізняється акуратністю, практичністю, точністю.
5. Проводячи фашинг-карнавал, люди одягають страшні дерев'яні маски. *(Німеччина).*

Отже, сьогодні ми поговоримо з вами про події в історії цієї країни другої половини XIX ст. Та спочатку пригадаймо:

– Коли проходив Віденський конгрес представників усіх європейських держав? *(Вересень 1814 – червень 1815 рр.).*

– Які були рішення Віденського конгресу щодо Німеччини? *(Німеччину було поділено на 34 самостійні держави і чотири вільних міста – Гамбург, Бремен, Любен, Франкфурт-на-Майні. Ці держави входили до штучного об'єднання – Німецького союзу).*

– Назвіть основне завдання революції 1848 р. в Німеччині. *(Боротьба за об'єднання німецьких держав у єдину державу).*

– Чи було воно виконане? *(Ні. Революція зазнала поразки).*

III. Мотивація навчальної діяльності

Отже, після поразки революції 1848–1849 рр. Німеччина залишилася роздробленою. Це перешкоджало зростанню торгівлі, промисловості, прокладанню нових доріг, послаблювало роль Німеччини і на міжнародній арені.

Ця проблема потребувала розв'язання. Яким чином Німеччина вирішила її як це вплинуло на міжнародне становище країни, нам належить з'ясувати на уроці.

IV. Повідомлення теми та очікуваних результатів

Отже, тема уроку – «Об'єднання Німеччини» (запишіть у зошит). У ході її вивчення ми маємо:

- з'ясувати передумови об'єднавчого процесу в Німеччині;
- простежити процес, шляхи та наслідки політичного об'єднання;
- познайомитись із діяльністю одного з відомих державних діячів цього періоду, що відіграв вирішальну роль в об'єднанні країни.

Виходячи із завдань уроку, ми будемо працювати за таким планом:

1. Передумови об'єднавчого процесу.
2. Отто фон Бісмарк – «творець імперії».
3. Утворення Німецької імперії.

V. Вивчення нового матеріалу

1. Передумови об'єднавчого процесу

У третій чверті XIX ст. Німеччина за складом продовжувала являти собою «клаптикову ковдру», усі землі якої входили до Німецького союзу.

– Чи він був єдиною, згуртованою державою?

Щоб з'ясувати це, нам потрібно пригадати ознаки держави.

Складання «Асоціативного куца».

– З чим можна порівняти державу? *(З міцною будівлею).*

– Оскільки держава нагадує нам міцну будівлю, укріплення, то, відповідно, має бути фундамент, завдяки якому вона тримається.

Назвімо та запишімо ознаки, без яких не може існувати жодна держава, у фундамент. *(Територія, армія, суд, фінанси, народ, керівництво, дипломатія).*

– Чи були всі ці ознаки притаманні Німецькому союзу? *(Ні, лише одна).*

– Яка з перелічених ознак була у Німецькому союзу? *(Народ).*

– То чи можемо ми твердити, що Німецький союз – це держава? *(Ні).*

– Отже, Німецький союз не був єдиною, згуртованою державою, з усіх ознак держави в ньому була лише одна – існування єдиного німецького народу.

– Чи може ця одна ознака стати передумовою створення єдиної держави? (Так).

– Отже, яка перша передумова об'єднання німецьких земель? (Наявність одного народу – німців у 34 державах Німецького союзу та чотирьох вільних містах).

Незважаючи на те, що Німеччина залишалася роздробленою країною, перетворення, які розпочалися в більшості монархічних держав, зупинити вже було неможливо. Вони стали наступними передумовами на шляху до об'єднання. Якими саме, ми зараз і вивчимо на основі опрацювання інформаційних карток.

Робота в групах.

Перша група аналізує інформаційну картку «Торгівля» і формулює другу передумову об'єднання.

Інформаційна картка «Торгівля».

Наявність митниць, відсутність єдиної валюти, системи мір, вагів, єдиного німецького ринку – ось фактори, які гальмували розвиток торгівлі. Саме тому Пруссія створює у 1834 р. економічне об'єднання – Митний союз, до складу якого увійшло 18 держав. Було скасовано мито на товари, що ввозилися.

Друга група аналізує інформаційну картку «Промисловість» і формулює третю передумову.

Інформаційна картка «Промисловість».

У 50–60 рр. XIX ст. в Німеччині спостерігаємо прояви промислового перевороту. Найбільшого економічного розвитку досягли райони середньої течії Рейну – Рейнсько-Вестфальські провінції Пруссії, багаті на поклади кам'яного вугілля і залізняка. Це сприяло розвитку вугільної промисловості та металургії. Тут активно застосовували парові машини, створювалися великі промислові центри. У Німеччині будувалися залізниці, зростали банки, акціонерні товариства.

Запитання до першої групи:

1. Які фактори гальмували розвиток торгівлі?
2. Яку організацію створює Пруссія для їх ліквідації?
3. Яке важливе рішення було прийняте Митним союзом?
4. То який фактор був другою передумовою на шляху до об'єднання? (Розвиток торгівлі).

Запитання до другої групи:

1. Які галузі промисловості були найбільш розвинуті у Німеччині?
2. Які фактори свідчать про наявність промислового перевороту в Німеччині?
3. Тож якою була третьою передумовою об'єднання? (Промисловий переворот у 50–60 рр. XIX ст.).

У ці часи формується специфікація регіонів, що позначається на різному ступені їхнього розвитку. Найсильнішими у Німецькому союзі стали Австрія і Пруссія. Пруссія була промислово розвинутою. Її керівництво прагнуло зміцнити свій вплив серед німецьких держав і стати на чолі їх об'єднання. Австрія також претендувала на лідерство в процесі об'єднання. Проте Пруссія, на відміну від Австрії, була однорідною з національного погляду й більш економічно розвинутою, до того ж із сильною королівською династією Гогенцоллерів, тому роль Пруссії в Німецькому союзі значно посилилась.

– Тож якою була четверта передумова об'єднання? (Посилення ролі Пруссії як об'єднувачого центру).

Отже, в другій половині XIX ст. сформувалися умови для об'єднання німецьких земель в одну державу. Назвімо їх. Для цього із запропонованих намистинок, дотримуючись логічної послідовності, зберіть «Разок намиста» із тих, які стали передумовами об'єднувачого процесу.

Таким чином, створення національної держави ставало потребою усього німецького народу. Питання полягало в тому, яким чином буде здійснено це завдання і в *який спосіб відбудеться об'єднання Німеччини*: «малонімецьким шляхом» – під верховенством Пруссії – чи «великонімецьким» – під верховенством Австрійської імперії. Дві найбільші німецькі держави йшли на конфлікт, щоб об'єднати Німеччину під своїм верховенством.

2. Отто фон Бісмарк – «творець імперії».

Визначну роль в об'єднувачому процесі відіграв канцлер Пруссії і майбутній канцлер Німецької

Методичні публікації

імперії *Отто фон Бісмарк*, якого король Пруссії Вільгельм I у 1862 р. призначив на пост глави уряду і міністра закордонних справ. Його називали «творець нації», «скажений Бісмарк», та здебільшого – «залізний канцлер». Він поставив перед собою мету – об'єднати Німеччину «зверху», не допустивши розгортання широкого демократичного руху. Як єдиний можливий метод для цього Бісмарк обрав використання військової сили.

Детальніше з політичним портретом Бісмарка нас познайомить... (*Повідомлення учня*).

Отто-Едуард-Леопольд граф (пізніше князь і герцог) фон Бісмарк народився 1 квітня 1815 року в Шенгаузені, на північ від Магдебурга, в старовинній дворянській родині.

Вивчав право, з юних років був одержимий ідеєю відродити велич Пруссії й об'єднати німецькі землі. У 32 роки став депутатом пруського парламенту. Будучи гарним оратором, громить опозиційних противників, за що король Пруссії назвав його «кровожерливим». Під час революції 1848–1849 рр. привів до Берліна загін селян свого помістя на придушення демократичних виступів, що свідчить про його консерватизм.

Бісмарк перебуває на дипломатичній службі: 4 місяці – у Франції, 3 роки – у Росії, де цар запропонував стати його підданим. Бісмарк був прихильником «сильної руки». Він говорив, що проблеми того часу вирішать не промови політиків, а «залізо й кров». Провів військову реформу, витративши великі кошти на реорганізацію армії та її озброєння. Він – організатор низки соціальних реформ (саме йому німці завдячують сьогодні тим, що мають медичне страхування). Бісмарк діяв, ігноруючи парламент. Своім головним завданням бачив внутрішнє посилення імперії та пошук союзників за її межами. Він сприймав політику як «війну всіх проти всіх» і намагався залучити найбільше союзників.

Цікаво знати.

Щодо психологічної характеристики, то сучасники називають такі риси Бісмарка як цинізм, хитрість, здатність впливати (зокрема, шляхом шантажу, істерик, погроз). Для досягнення своєї мети міг піти і на обман, як це сталося з «Емською депешею». В той же час він був гарним дипломатом, здатним «обвести навколо пальця». Бісмарк мав неабиякий вплив на пруського короля. Пізніше Вільгельм I говорив: «Важко бути імператором за Бісмарка».

Як **виховний момент** доречно розповісти учням, що будучи студентом, Бісмарк програв велику чужу суму грошей у карти, думав про самогубство, але

наважився розповісти про все батькові. Той «покарав» сина: на 9 років відправив управляти своїми маєтками, які він згодом підняв і збагатив. Ніколи в своєму житті більше Бісмарк не брав гроші в борг і не грав. Отже, головне в житті – своєчасно визнати свої помилки і їх виправити.

Метод «Грунування».

А зараз спробуємо скласти історичний портрет Бісмарка. До іменника *Бісмарк* вам потрібно дібрати слова, що найбільш влучно характеризують його діяльність, а саме: два прикметники, три дієслова, фразу з чотирьох слів та слово-висновок.

У політичній діяльності Бісмарк керувався своїм відомим висловом: «Великі питання часу вирішуються не промовами і постановами більшості, а залізом і кров'ю».

– Як ви розумієте вислів «залізом і кров'ю»? (*Зі зброєю, шляхом війни, кровопролиття*).

Отже, саме Бісмарк, канцлер однієї з найрозвинутіших німецьких земель, стане організатором об'єднання німців навколо Пруссії. Він вирішив проводити об'єднання не «знизу», тобто шляхом демократичного руху населення, а «зверху» – шляхом використання військової сили Пруссії. Тому шляхом об'єднання стане війна.

3. Утворення Німецької імперії.

Для досягнення своєї мети Пруссія провела три війни, результат кожної з них ставав наступним етапом до об'єднання. Перший етап – війна проти Данії за герцогства Шлезвіг і Гольштейн у 1864 р. Хоч стосунки між Пруссією та Австрією були вкрай

напруженими, проти Данії вони виступили спільно. У результаті Данія зазнала поразки. Шлезвіг і Гольштейн перейшли у спільне володіння Австрії та Пруссії.

Наступним етапом стала австро-пруссська війна у червні 1866 р. У результаті воєнних дій австрійська армія була вщент розбита. Австрія мала вийти з Німецького союзу і відмовитися від Шлезвіга і Гольштейна на користь Пруссії. У 1867 р. був створений Північнонімецький союз з 21 держави, у якому Пруссія закріпила свої провідні позиції (виконавча влада належала прусському королю, Австрія туди не увійшла).

Подолавши внутрішні перешкоди, Бісмарк почав протиборство із зовнішніми загрозами. Головним противником створення єдиної німецької держави виступала Франція. Канцлер спровокував Францію на оголошення війни. Приводом стало прагнення Пруссії посадити на іспанський престол родича прусського короля Вільгельма I. 19 липня 1870 року імператор Франції Наполеон III оголосив війну Пруссії, до якої не був готовий. Французи були повністю розбиті поблизу фортеці Мец і річки Седан. У результаті мирного договору Франція відмовилася від більшості традиційно німецьких регіонів (Ельзасу та Лотарингії). Отже, третій етап об'єднання – франко-пруссська війна – закінчилася повною поразкою Франції.

18 січня 1871 р. в Дзеркальному залі Версальського палацу було проголошено створення Німецької імперії. Вільгельм I ставав імператором Німеччини, зберігаючи за собою титул короля Пруссії. Бісмарк був призначений рейхсканцлером. До складу імперії увійшли всі німецькі держави, окрім Австрії. На карті Європи з'явилася нова найпотужніша і найвпливовіша держава, яка стала осередком європейської нестабільності та вплинула на хід світової історії у ХХ ст.

Гра «Закодовані дати».

А зараз, використовуючи опорну таблицю «Етапи об'єднання Німеччини», яка є у кожного з вас на парті, знайдіть серед поданих дат ті, котрі стосуються етапів об'єднання. До кожної з них, із-поміж наведених подій, доберіть відповідну.

1866, 1815, 1871, 1848, 1864, 1862, 1870.

Призначення Бісмарка главою уряду.

Дансько-німецька війна.

Австро-пруссська війна.

Франко-пруссська війна.

Створення Німецької імперії.

VI. Узагальнення та систематизація вивченого матеріалу

На сьогоднішньому занятті ми дізналися про заключний етап тернистого шляху німецького народу до створення єдиної держави. З'ясували, кому належить велика роль у консолідації роздроблених німецьких земель у державу, яка стане однією з передових країн Європи.

Ще раз повторімо основні моменти теми.

Метод «Влуч у ціль».

Вам потрібно стисло, використовуючи мінімум слів, «влучити у ціль» – максимально точно і коротко відповісти на запитання.

Причина об'єднання – єдність для розвитку Німеччини.

Як відбулося? – «залізом і кров'ю», «зверху».

Хто об'єднав? – Отто фон Бісмарк.

Наслідок об'єднання – Німецька імперія.

Гра «Упізнай мене».

Перед вами – портрети відомих державних діячів Німеччини. Вам потрібно показати та назвати ім'я того, кому належать слова «Наша справа – не вершити суд, а займатися німецькою політикою. Наша задача – встановлення німецької національної єдності під керівництвом короля Пруссії». (*Бісмарк*).

VII. Підбиття підсумків та оцінювання

Отже, в середині ХІХ ст. склалися передумови для об'єднання німецьких земель в одній державі. Об'єднавчим центром стала Пруссія. Велику роль у цьому процесі відіграв канцлер Пруссії Отто фон Бісмарк. Проголошений ним шлях об'єднання «залізом і кров'ю» передбачав проведення трьох війн. Перемоги над Данією, Австрією та Францією дозволили німцям проголосити створення у 1871 році Німецької імперії, яка відіграла впливову роль у міжнародній політиці ХІХ–ХХ ст.

VIII. Домашнє завдання

Опрацювати параграф 10. Підготувати реферат на тему «Життя та діяльність Отто фон Бісмарка».

Література

1. Беляева Г. П. История государства и права зарубежных стран / Г. П. Беляева, К. Е. Ливанцев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1985. – 513 с.
2. Всеобщая история государства и права : учебник / под ред. К. И. Битира. – М. : Проспект, 1999. – 656 с.
3. Галкин И. С. Создание Германской империи 1815–1871 гг. / И. С. Галкин. – М. : Высш. шк., 1986. – 175 с. – (Б-ка историка).
4. История государства и права зарубежных стран : учебник / под ред. С. А. Чибиряева. – М. : Былина, 2002. – 465 с.
5. Оболенская С. В. Отто Бисмарк / С. В. Оболенская // Вопр. истории. – 1999. – № 1. – С. 12–14.